

**Suomi 100 – köyhyiden kehitys
Euroopan neuvoston sosiaalikomitean
näkemys Suomen perusturvasta**

Yrjö Mattila

Suomen sosiaalioikeudellinen
seura ry / EAPN-Fin

Eduskunta 22.11.2017

Sosiaaliset ihmisoikeudet

- **Sosiaaliset ihmisoikeudet** ovat työ-, sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen alaan kuuluvia perustavaa laatua olevia oikeuksia, joiden noudattamiseen valtiot ovat keskinäisellä sopimuksella sitoutuneet.
- Suomen valtio on sitoutunut lähes kaikkiin keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin ja niiden sisältämiin oikeuksiin,
- **Merkittävä poikkeus:** Suomi ei ole sitoutunut vähimmäispalkkauksia koskeviin sopimuksiin (vrt. keskustelu yleissitovuuden poistamisesta)

ESP: Perustavaa laatua olevat oikeudet

- Euroopan Neuvoston sosiaalisessa peruskirjassa (ESP) *fundamentaalisia* sosiaali- ja terveyspalveluja suojaavia oikeuksia ovat mm:
- oikeus terveellisiin elinoloihin ja kiireellisiin terveyspalveluihin (11§1 art.);
- oikeus ihmisarvoisen elämän standardit täyttävään tilapäiseen asumiseen ja mahdollisuus normaaliasumiseen ilman kohtuutonta viivästystä (31 art.);
- **oikeus vähimmäistoimeentuloon (12§1, 13§1 ja 13§4 art.);**

ESP: Perustavaa laatua olevien oikeuksien merkitys

- Fundamentaalistien oikeuksien turvaamiseksi **ei riitä**, että valtiolla on suojaavat lait ja järjestelmät vaan niiden tulee olla **toimivia myös tuloksiltaan**
- Toteuttaminen edellyttää valtioilta **täysimääräisiä ja selkeitä positiivisia toimenpiteitä.**
- *Hyvinvoinnin turvaamiseksi* valtioiden tulee edistää sovittuja sosiaalisia oikeuksia **tavalla, jossa oikeudet voidaan turvata näköpiirissä olevan ajan kuluessa.** Lähtötasosta riippuen tämä päämäärä voi olla lähellä tai etäällä tulevaisuudessa.
- Sitä kohden valtioiden tulee kehittää toimiaan **progressiivisesti ja maksimaalisesti käytettävissä olevien voimavarojen mukaisesti.**

Edellytykset oikeuksien rajoittamiseen

- **Oikeuksien rajoittamiseen** voidaan ryhtyä vain jos kolme edellytystä täyttyy samanaikaisesti:
- 1) Rajoituksista säädetään **lailla**,
- 2. Niihin on lähinnä turvallisuuden ja muiden oikeuksien kannalta **pätevät perusteet, oikeutettu tarkoitus**
- 3. Rajoitukset ovat **välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa.**
- Taloudelliset ja ideologiset perusteet **eivät ole** riittäviä perusteita rajoituksille eikä mikään säästötoimi saa johtaa **perustavaa laatua olevien oikeuksien vähentämiseen eikä köyhyiden tuottamiseen.** (eivätkä ne myöskään saa kohdistua mihinkään kansalaisryhmään **syrjivällä tavalla**).

Leikkausten edellytykset II (ESP G)

- **Lailla säädetty** merkitsee, että laki on parlamentin säätämä tai muu julkisen vallan antama säännös
- **Oikeutettu tarkoitus** on olemassa silloin, kun rajoitukseen on päädytty muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi tai yleisen edun, kansallisen turvallisuuden, kansan terveyden tai moraalin suojelemiseksi. **Pelkästään taloudellisin perustein tapahtuneet leikkaukset, eivät ole hyväksyttäviä perusteita rajoittaa oikeuksia.** Kansantalouden taantumat eivät ole riittäviä perusteita rajoitusten käytölle.
- Rajoituksen tulee olla myös **välttämätön demokraattisessa yhteiskunnassa oikeutetun tarkoituksen saavuttamiseksi.** Oikeuden rajoituksen tulee olla kohtuullinen suhteessa tavoiteltavaan päämäärään nähden.

Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea (ESOK) valvoo

- Valvonnan tärkein tie epäkohtien kartoittamiseksi on tähän asti ollut valtioiden toimesta tehty raportointi.
- Vuodesta 1998 alkaen sen rinnalle on noussut mahdollisuus järjestökanteluiden tekemiseen (työmarkkinajärjestöt, vapaaehtoisjärjestöt jne.).
- Järjestökantelu voidaan tehdä, kun on havaittu lain tai siihen perustuvan käytännön olevan ihmisoikeuksia loukkaava. Kantelun voi tehdä alan kattava järjestö.
- Maitten raportit sopimuksen noudattamisesta ja järjestökantelut käsittelee Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea (ESOK).
- Valvonnan lopputuloksena annettava Euroopan neuvoston ministerikomitean päätös voi sisältää sisältää valtiolle osoitetun *suosituksen* tilanteen korjaamiseen.

Vähimmäistoimeentuli ESP:ssä

- Toimeentuloturvan minimitaso on määritelty peruskirjan 12§1 artiklassa
- Vakuutusetuuden tulee olla vähintään 50 prosenttia maan kaikkien tulojen nettomääräisestä mediaaniarvosta tasoitettuna perheen henkilöluvun mukaan.
- Vakuutusetuuden tulee 12§2 artiklan mukaan olla myös suhteessa henkilön aikaisempiin tuloihin nähden etuudesta riippuen vähintään 40–50 prosenttia
- **Vähimmäistoimeentulo:**
- Ansioihin suhteutettu taso:
- ESP 12§2 artikla, 40 - 50 %:a henkilön aikaisemmista ansioista
- Minimitaso:
- ESP 12§1 ja 13§1 artiklat, Vähintään 50 %:a maan nettomääräisestä pääoma-, palkka- ja sosiaalitulojen mediaanista perheen henkilöluvun mukaan tasoitettuna

Vähimmäistoimeentulo Suomessa

- Vuonna 2013 vähimmäistuloraja (art. 12.1) oli Suomessa 909 € kuukaudessa (50 % maan kaikkien tulojen nettomääräisestä mediaaniarvosta tasoitettuna perheen henkilöluvun mukaan)
- **Subventoidut julkiset palvelut voivat johtaa** rajaa lähemmäksi 40 prosenttia maan keskimääräisestä nettotulosta.
- **Valtion tehtävänä** on näyttää, mikä vaikutus subventoiduilla palveluilla katetaan köyhyysrajan lähellä olevien kansalaisten ja perheiden toimeentulon tarvetta.
- Suomen sosiaalioikeudellinen seura kanteli ESOK:ille Suomen vähimmäistason alhaisuudesta.
- **ESOK antoi SSOS:n kanteluun 11.2.2015 Suomen tilannetta koskevan merkittävän ratkaisun**

Järjestökantelu Finnish Society of Social Rights v. Finland (Complaint 88/2012)

- ESOK katsoi Suomen valtion loukkaavan sopimuksen vähimmäistoimeentuloartiklaa *sairauspäivä-, äitiyspäivä- ja kuntoutusrahan sekä takuueläkkeen ja työttömyysturvan peruspäivärahan ja työmarkkinatuen osalta.*
- Myös *viimesijaisen turvan eli toimeentulotuen* perusosan katsottiin jäävän alle vähimmäisturvan tason.
- Kaikki vähimmäisetuudet todettiin jäävän selvästi alle 40 %:n tason.
- *Ulkoministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö* olivat ESOK:n päätösten suhteen eri linjoilla. Ministeriöiden mukaan Suomen vähimmäisturvan riittävyttä pitäisi arvioida *laajemmin kuin yksittäisten etuuksien kautta.*
- Asiaa ei ole käsitelty enemmälti

Komitean havaintoja Suomen perusturvan tasosta

- Suomen tapauksessa 50 % ekvivalentista mediaanitulosta on *970 € kuukaudessa yhdelle hengelle vuonna 2013 ja*
- 40 % ekvivalentista mediaanitulosta (komitean asettama ehdoton minimi) on *776 € kuukaudessa vuonna 2013.*
- **Näihin lukuihin komitea vertasi Suomen perusturvaa ja totesi:**
- **Minimisairauspäiväraha** vuonna 2013 oli 23,77 € tai 594 €/kk, mikä vastaa 31 % mediaanitulosta ja 20 prosentin veron jälkeen 475 €/kk vastaten 24 % määrää mediaanitulosta
- **Äitiysrahan ja kuntoutusrahan taso** oli sama kuin sairauspäivärahassa, eli 24 % mediaanitulosta verotuksen jälkeen.
- **Takuueläke** oli 738,82 €/kk vastaten 38 % ekvivalentista mediaanitulosta
- **Opintotukea komitea ei arvioi** sosiaaliturvaetuutena, vaikka komitea onkin katsonut, että rahallisen avustuksen opiskelijoille tulisi olla riittävä.
- **Komitean päätös: Suomi rikkoo ESP artiklaa 12.1. Etuudet jäävät selvästi alle 40 prosentti laskettuna ekvivalentista mediaanitulosta**

Komitean johtopäätös työmarkkinatuesta

- **Työmarkkinatuesta** komitea totesi, että sen suuruus oli 698 €/kk vuonna 2013 vastaten noin 36 % ekvivalentista mediaanitulosta ja 20 % tuloveron jälkeen tuen *nettoarvo oli noin 558 €/kk eli noin 29 % ekvivalentista mediaanitulosta*.
- ”Vaikka tämä määrä on merkittävästi korkeampi kuin toimeentulotuen perusosa, komitea totesi sen olevan selvästi komitean asettaman 50 % kynnyksen alapuolella”.
- *Komitea ymmärtää, että työmarkkinatuen saajat voivat olla oikeutettuja sekä asumistukeen että toimeentulotukeen kattamaan asumiskustannuksia asumistuen lisäksi.*
- Kuitenkaan hallitus ei tuonut esiin informaatiota asumistuen määristä ja toimeentulotuesta, joita on maksettu työmarkkinatuen saajille.
- Siksi komitea ei pidä näytettynä, että työmarkkinatuki yhdessä muiden etuuksien kanssa saavuttaa tason, joka on riittävä
- **Komitea katsoi, että on olemassa peruskirjan 13 .1 rikkomus**
- Komitea totesi myös toimeentulotuen olevan Suomessa liian matala ja myös siltä osin on tapahtunut ESP 13.1. rikkomus

STM ja UM tiedotteessaan 11.2.2015

- Yksittäisen etuuden taso ei ole hyvä mittari tuen riittävydelle, koska *Suomessa* toimeentulo voi koostua esimerkiksi työmarkkinatuesta, asumistuesta ja toimeentulotuesta.
- Suomi arvioi vähimmäisturvan riittävyttä toisin, koska Suomessa sosiaalietuudet, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja erilaiset maksukatot muodostavat kokonaisuuden.
- Lisäksi muun muassa julkisilla terveyspalveluilla ja reseptilääkkeillä on omat maksukattonsa, jotka rajaavat asiakkaan terveydenhuoltokustannukset kohtuulliselle tasolle.
- Komitea tarkasteli ratkaisussaan toimeentulotuen määrää ainoastaan toimeentulotuen perusosan perusteella eikä ottanut arviossaan huomioon *lähes poikkeuksetta* maksettavia toimeentulotuen muita osia.
- **Kuitenkin: THL:n perusturvan arviointiraportti v. 2015:**
- Perusturvan varassa olevien tulotaso ei riitä kattamaan viitebudjetin mukaista kohtuullista kulutusta
- Vuoden 2014 perusturvan tulotaso kattoi 66 prosenttia kohtuullisesta vähimmäiskulutuksesta

Toinen kantelu (Complaint 108/2014)

- Suomen sosiaalioikeudellinen seura ry teki toisen kantelun, joka koski mm. työmarkkinatuen tasoa
- Euroopan neuvoston päätös SSOS –seuran kanteluun 108/2014 (tuli julkiseksi helmikuussa 2017):
- ESOK: Suomen työmarkkinatuen taso on aivan liian alhainen ja rikkoo peruskirjan 13,1 artiklaa.
- Määrä on **selvästi riittämätön (manifestly unadequate)**

Etuuksien kumulatiiviset vaikutukset?

- ESOK kiinnitti ratkaisussaan (88/2012) huomiota etuuksien kumulatiivisiin vaikutuksiin, *muttei vakuuttunut siitä, että köyhyys tulisi kattavasti torjuttua.*
- Kumulatiiviset vaikutukset voidaan ottaa huomioon arviota tehtäessä mutta *todistustaakka niiden suhteen on valtiolla.* Näytöksi eivät riitä pelkät väitteet (vrt. STM:n ja UM:n julkilausuma).
- *Vaaditaan selkeitä esitystä säännösten keskinäisistä suhteista ja tilastoitua tietoa niiden yhteisvaikutuksista ja vähävaraisten perheiden tulojakaumista.*
- Tällaista selvitystä ei ole tehty ESOK:in päätöksen saamisen jälkeen. Korotuksia ei ole tehty, vaan:
- **Vähimmäisetuuksia on edelleen heikennetty ESOK:in huomautuksista huolimatta**

Takuutulo ratkaisuksi

- EAPN-Finin hallituksen piirissä on syntynyt ajatus takuutulosta, josta on suunniteltu tehtäväksi kansalaisaloite.
- Takuutuloa koskisi syyperusteisten sosiaaliturvaetuuksien ja sosiaaliavustukseksi luettavan työmarkkinatuen korottamista
- Kaikki syyperusteiset edunsaajat (sairaus, äitiys, vanhemmuus, työttömyys) tulisivat oikeutetuksi tietyn suuruiseen takuutuloon.
- Toimeentulotukeen ei ehdoteta muutoksia. Pääosa nykyisin toimeentuloturvan varassa elävistä saisi toimeentulonsa tulotakuun muodossa ja tarve asumistukeen vähenisi.

Takuutulo ratkaisuksi II

- Kansalaisaloitteessa takuutulona esitetään etuuksien määrän nostamista neljänkymmenen prosentin tasolle vuoden 2015 painotetusta ekvivalentista mediaanitulosta (viimeinen Eurostatin tieto)
- Etuuksien alarajan nostaminen 40 prosenttiin ekvivalentista mediaanitulosta merkitsee vain **askelta oikeaan suuntaan**
- Aloittaisi uuden sosiaalipolitiikan kehittämisjakson pitkän leikkauskauden (vv. 2014-2018) jälkeen. **Pekka Kuusen ajatukset taas arvoonsa!**
- Kela maksaisi **tulotakuuta** syyperusteisten etuuksien (ml. työmarkkinatuki) saajille, hieman alle 1000 euroa (987 euroa/kk) brutto. Tulotakuu myös takuueläkkeeseen.
- Nettona veronpidätyksen jälkeen (pidätys enintään 20 prosenttia) 40 prosenttia täyttyy kaikilla etuuden saajilla.

Etuuden saamisen edellytykset täytyttävä

- Takuutulouudistuksen kustannus: Korkeintaan 1 miljardi euroa vuositasolla, rahoitus löydettävissä yritystuista (yritystukia maksetaan 28 miljardia vuodessa Finnvera mukaan lukien)
- Uudistuksen periaate: Etuuslait säilyvät entisellään. Tulotakuusta oma lakinsa
- Kela maksaisi erotuksen, jos syyperusteisen etuuden määrä pienempi kuin tulotakuu
- Lakien (sairausvakuutuslaki, työttömyysturvalaki, takuueläkelaki jne.) mukaiset etuuden saamisen edellytykset täytyttävä tulotakuun saamiseksi.
- Allekirjoitusten kerääminen alkaa vuoden 2018 alusta (seuraavaksi haettavana oikeusministeriön lupa)